

Ontwikkelingslijn: Coöperatief leren / Samenwerken
Ontwikkelingsveld 3: Coöperatief leren in tafelgroepen
Eigenaren: Bob Bouma en Karina de Vries

Doel

Het doel van deze procedure is het bieden van een heldere plek met een doorgaande leerstoflijn voor het coöperatief leren in tafelgroepen binnen onze schoolorganisatie.

Toepassingsgebied

Deze procedure heeft betrekking op alle momenten waarop leerlingen samen spelen of werken in groepen van minimaal 3 leerlingen.

Algemeen

De snelle maatschappelijke ontwikkelingen hebben tot gevolg gehad dat zowel de algemene kennistoename als de hoeveelheid leerstof in de school is toegenomen.

We willen daarom leren anders om te gaan met de beschikbare kennis en de overdracht daarvan. Voor alle sectoren in de maatschappij geldt dat 'teamwork' hoog scoort in de rangorde van kwaliteitseisen. We zien in de maatschappij een verruiming van product gericht denken naar meer aandacht voor het proces, inclusief de talenten en kwaliteiten van de volwassenen/leerlingen. De communicatief sociale vaardigheden die volwassenen nodig hebben om zich op een prettige wijze staande te houden in hun maatschappelijke positie worden spelenderwijs geoefend bij het coöperatief leren in de tafelgroepen.

Er kan gebruik gemaakt worden van een vaste rolverdeling. (zie bijlage 1).

Het gaat daarbij om vaardigheden als leiding geven en aanvaarden, beurt afwachten en opeisen, hulp bieden en ontvangen, afspraken maken en nakomen, taak verdelen en uitvoeren, anderen corrigeren en bemoedigen.

Door het invoeren en oefenen van nieuwe vormen van samenwerkend leren wordt het handelingsrepertoire van de leerkrachten verdiept en uitgebreid.

Succesindicatoren

Om het coöperatief leren in tafelgroepen een vaste plek te geven met mogelijkheden voor uitbreiding van het handelingsrepertoire van de leerkrachten achten wij als team de volgende succesindicator van belang:

Coöperatief leren in tafelgroepen is als werkvorm opgenomen in het onderwijsprogramma van de school.

1. Er is een doorgaande ontwikkelingsleerstoflijn in de school m.b.t. de verschillende samenwerkingsvormen en niveaus van coöperatief leren in tafelgroepen. Per samenwerkingsvorm wordt aangegeven:
 - Vanaf welk leerjaar ze wordt ingevoerd
 - Bij welke vak- en leergebieden ze wordt toegepast
 - Welke communicatief sociale vaardigheden hierbij specifieke aandacht zullen krijgen (zie bijlage 2)

2. Er is een systeem waarin coöperatief lerend vermogen van iedere leerling kan worden bijgehouden. We gebruiken hiervoor:
- Een overzicht van samenwerkingsvaardigheden, deze gebruiken we om de leerling te observeren en om te evalueren (zie bijlage 3)

Toetsing van de succesindicatoren

De wijze waarop de succesindicator in beeld moeten worden gebracht is nog onderwerp voor nader onderzoek.

Bijlagen

Bijlage 1: Ideeën voor werken in groepen

Bijlage 2: Communicatieve sociale vaardigheden

Bijlage 3: Een overzicht van samenwerkingsvaardigheden

Bijlage 1 Ideeën voor werken in groepen

1.	Doorgeven	3
2.	Koppen bij elkaar	4
3.	Woordenweb.....	5
4.	Rotonde	7
5.	Vierkanten.....	8
6.	Fiches	10
7.	Ideeën spuien	11
8.	Legpuzzel	13
9.	Groepswerk	15
10.	Partners	17
11.	Binnencirkel - buitencirkel	19
12.	Placemat	20

1. Doorgeven

Groepen	1 – 2
Positieve wed. afhankelijkheid	000
Individuele verantwoordelijkheid	00
Directe interactie	00
Sociale vaardigheden	00
Evaluatie	0

Werkwijze

Deze werkvorm is geschikt voor het oefenen van sociale vaardigheden als goed naar elkaar luisteren en elkaar aanvullen. Deze werkvorm kan tijdens verschillende lesfasen gebruikt worden. Bij deze werkvorm werken de leerlingen in tweetallen. Leerling 1 beantwoordt een vraag of maakt een opgave. Op een bepaald moment geeft de leerkracht een signaal. Hij klapt bijvoorbeeld in zijn handen of blaast een paar noten op een blokfluit. Leerling 1 stopt, ook al heeft hij zijn werk niet af. Leerling 2 neemt het nu van hem over, hij gaat verder waar leerling 1 gebleven is. Leerling 2 moet dus goed luisteren of kijken wat leerling 1 gedaan heeft, hij haakt in op de aanzet van leerling 1 en maakt dit verder af. De leerkracht laat hierbij de leerlingen regelmatig wisselen van rol. In groep 1 / 2 kan "Doorgeven" ook worden toegepast. De leerlingen krijgen dan de opdracht om een verhaal te verzinnen en te vertellen over bijvoorbeeld een jongen die gaat vissen met zijn vader. De eerste leerling begint, de leerkracht klapt in zijn handen en vertelt de volgende leerling het verhaal verder.

Toelichting

Deze werkvorm kan ook in viertallen toegepast worden. De leerlingen moeten dan wel goed naar elkaar kunnen luisteren en elkaar kunnen aanvullen. Na afloop van de les kan de leerkracht nagaan of de leerlingen een bepaald onderwerp begrepen hebben.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- Naar elkaar luisteren
- Elkaar aanvullen

2. Koppen bij elkaar

Groepen	1 – 2
Positieve wed. afhankelijkheid	00
Individuele verantwoordelijkheid	000
Directe interactie	000
Sociale vaardigheden	00
Evaluatie	000

Werkwijze

“Koppen bij elkaar” is een eenvoudig toe te passen samenwerkingsvorm die vooral geschikt is voor het aanleren van de instrumentele basisvaardigheden, voor het ophalen van de aanwezige voorkennis van de leerlingen en voor het in eigen woorden weergeven van de geleerde leerstof. “Koppen bij elkaar” kan in de verschillende fasen van een les toegepast worden, bijvoorbeeld bij het geven van instructie of het presenteren van nieuwe leerstof, maar ook bij het verwerken van de leerstof. Dit laatste gebeurt nu niet individueel maar groepsgewijs. “Koppen bij elkaar” bestaat uit vier stappen:

Stap 1 Het nummeren van de leerlingen

De leerlingen in de groep geven zichzelf een nummer of de leerkracht doet dit. In de laatste stap van deze werkvorm worden de leerlingen aangesproken via het verkregen nummer. Als “Koppen bij elkaar” wordt toegepast in groep 1-2 kan de leerkracht de nummers op een papiertje schrijven voor de leerlingen zodat de leerlingen het nummer niet hoeven te onthouden.

Stap 2 De leerkracht geeft een opdracht

De leerkracht stelt klassikaal een vraag of geeft de groep een opdracht. Hierbij wordt een tijdslimiet gegeven. De vraag of opdracht dient zo geformuleerd te zijn dat iedereen na afloop weet dat hij het antwoord moet kunnen geven. Een voorbeeld van een juiste formulering is: “zorg ervoor dat iedereen weet welke landen de permanente leden zijn van de VN-veiligheidsraad”. Benadrukt wordt dat iedere leerling aan het eind van de opdracht het antwoord moet weten. De leerkracht noemt namelijk nadat de leerlingen met elkaar overlegd hebben willekeurig een nummer. De leerling die dit nummer heeft, geeft namens de groep het antwoord. De leerlingen kunnen nog meer geactiveerd worden, wanneer ze voordat ze met elkaar in overleg treden over het te geven antwoord, eerst voor zichzelf noteren wat het antwoord volgens hen is. In het overleg brengen ze vervolgens dit antwoord in. Hierdoor wordt iedere leerling aangesproken op zijn individuele verantwoordelijkheid en is de kans kleiner dat sommige leerlingen niets doen.

Stap 3 Koppen bij elkaar

Nadat de leerkracht de opdracht heeft gegeven, steken de leerlingen in de groep hun “Koppen bij elkaar” en overleggen over het juiste antwoord of de juiste oplossing. Als de leerkracht eerst aan de leerlingen gevraagd heeft om voor zichzelf het antwoord of de oplossing te noteren, steken de leerlingen pas hun “Koppen bij elkaar” na de individuele bedenktijd. De leerlingen weten dat iedereen in hun groep het antwoord of de oplossing moet kunnen geven. Dit betekent dat ze elkaar moeten helpen en elkaar controleren. Niemand weet van tevoren immers wie de beurt krijgt om het groepsantwoord te geven. De leerlingen moeten niet alleen het juiste antwoord kunnen geven, ze moeten dit antwoord ook kunnen motiveren.

Stap 4 De leerkracht noemt een nummer

De leerkracht noemt na afloop van het onderlinge overleg willekeurig een nummer, bijvoorbeeld nummer 2. Alle leerlingen met dit nummer steken hun hand op. De leerkracht laat de nummers 2 van alle groepen aan het woord en vraagt daarna of de andere leerlingen nog iets willen toevoegen of corrigeren. Vervolgens geeft de leerkracht feedback op de gegeven antwoorden of oplossingen.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- naar elkaar luisteren
- met elkaar informatie uitwisselen
- met elkaar overleggen
- besluiten nemen

3. Woordenweb

Groepen	1 – 2
Positieve wed. afhankelijkheid	0
Individuele verantwoordelijkheid	00
Directe interactie	0
Sociale vaardigheden	0
Evaluatie	0

Materiaal grote vellen, stiften

Werkwijze

“Woordenweb” is zeer effectief voor het activeren van de voorkennis van de leerlingen (“wat weet ik al van dit onderwerp”), voor het ontwikkelen van nieuwe begrippen en de relaties tussen begrippen (“wat zijn de verschillen tussen een vogel en een hond?”). Deze werkvorm stimuleert het denken van de leerlingen.

“Woordenweb” kan niet alleen toegepast worden aan het begin van de les om de voorkennis van de leerlingen te activeren, maar ook tijdens de fase van de verwerking van de leerstof, bijvoorbeeld om de leerlingen relaties te laten leggen tussen de leerstof die zojuist gepresenteerd is. Deze werkvorm is vooral geschikt voor de hogere leerjaren van de basisschool. De werkvorm ziet er als volgt uit:

Stap 1 Uitdelen van een groot vel papier per groep

Elke groep krijgt één groot vel papier. De groepsleden hebben elk een eigen kleur potlood / stift. Hierdoor kunnen de individuele bijdragen van de leerlingen achterhaald worden.

Stap 2 Maken van een woordenweb

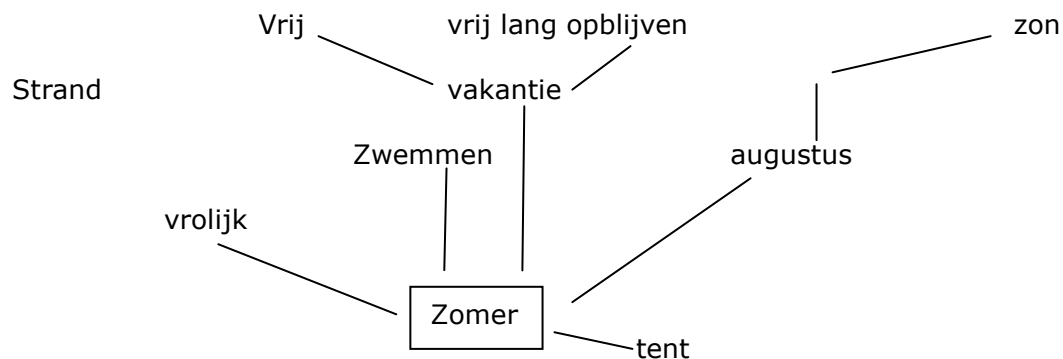
Midden op het vel papier staat in een cirkel of vierkant het onderwerp of het begrip waarom het draait. Bijvoorbeeld de titel van een gelezen boek. De leerkracht kan dit zelf vooraf op het vel geschreven hebben of hij vraagt de leerlingen dit nu te doen. Vervolgens vraagt de leerkracht aan de leerlingen met woorden aan te geven wat de titel bij de leerlingen oproept (de hoofdpersonen, de acties van de hoofdpersonen). De leerlingen schrijven hun bijdragen om beurten op (met de klok mee). Op deze wijze kunnen de betekenissen van een groot aantal begrippen ontrafeld worden. Bijvoorbeeld zoogdier, aardbeving, overstroming, oorlog, armoede, rechtvaardigheid. In groep 1-2 kan ook met een woordenweb worden gewerkt. In plaats van woorden maken de kleuters tekeningen op papier. Als het thema bijvoorbeeld kerstmis is, kunnen kleuters de Kerstman tekenen of een kerstboom, een kerk, kerststal, sneeuwpop, etc.

Stap 3 Aangeven van de relaties

Vervolgens geven de leerlingen door middel van lijnen of pijlen de onderlinge relaties tussen de begrippen weer. Bijvoorbeeld, bij de hoofdpersonen van een verhaal worden de onderlinge relaties tussen deze hoofdpersonen weergegeven. Bij het begrip “Tweede Wereldoorlog” worden bijvoorbeeld de relaties tussen de begrippen “nazidom” en “jodenvervolging” aangegeven. Hieronder staat een voorbeeld van een afgerond woordenweb. Ook in het voorbeeld van de kleuters kunnen verbindingslijnen getrokken worden. Een kerk kan verbonden worden met Jezus en de Kerstman kan verbonden worden met de boom met cadeautjes eronder. Als de leerlingen uit groep 1 – 2 verbindingslijnen trekken, is extra begeleiding van de leerkracht waarschijnlijk noodzakelijk. De leerlingen moeten op weg worden geholpen.

Stap 4 Klassikale uitwisseling

Na afronding van de opdracht worden de resultaten klassikaal uitgewisseld. Iemand uit de groep licht het gemaakte woordenweb toe.

Toelichting

Een variatie is de leerlingen eerst zelf een woordenweb te laten maken. De woordenwebben worden vervolgens in het groepje vergeleken en tenslotte wordt er één woordenweb voor de gehele groep samengesteld. Een tweede variatie is om elke subgroep een woordenweb te laten maken en vervolgens klassikaal één woordenweb te maken.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- naar elkaar luisteren
- met elkaar informatie uitwisselen
- met elkaar overleggen
- besluiten nemen

4. Rotonde

Groepen	1 – 2
Positieve wed. afhankelijkheid	000
Individuele verantwoordelijkheid	00
Directe interactie	000
Sociale vaardigheden	0
Evaluatie	0

Werkwijze

Bij deze werkvorm wordt van de leerlingen om beurten een bijdrage gevraagd. Elke leerling krijgt op deze manier een beurt. Deze samenwerkingsvorm kan bij het begin van de les worden toegepast om bijvoorbeeld de voorkennis van de leerlingen te activeren ("wat weten we nog van de vorige les" of "wat weten we al van het nieuwe onderwerp"), maar ook bij het maken van opgaven of het oefenen van vaardigheden. Bij rekenen maakt ieder een deel van de opgaven, bij taal schrijft iedereen om beurten een stuk van het verhaal. Deze werkvorm bevordert tevens groepsvorming. Ieder groepslid draagt zijn steentje bij aan de groepstaak. "Rotonde" is vooral een effectieve samenwerkingsvorm als het belangrijk is dat er een evenredige deelname van de leerlingen is. De werkwijze van de rotonde is als volgt:

Stap 1 De leerkracht geeft een opdracht

De leerkracht legt elke groep een opgave voor.

Stap 2 Rotonde

De leerlingen geven in de groep om de beurt een antwoord of schrijven om de beurt hun antwoord op. Iedereen komt aan bod zodat er sprake is van een gesloten cirkel (met de klok mee). Als in groep 1-2 gebruik wordt gemaakt van "Rotonde", maakt de leerkracht duidelijk aan de leerlingen wie na wie aan de beurt komt. Kleuters weten niet wat met de klok mee is.

Stap 3 Klassikale uitwisseling

De antwoorden worden klassikaal besproken.

Toelichting

Om de deelname van de leerlingen zichtbaar te maken, kan de leerkracht elke leerling vragen een fiche met een bepaalde kleur of een voorwerp in het midden van de tafel te leggen wanneer ze een antwoord hebben gegeven. De leerling die begonnen is met de cirkel, mag pas weer een antwoord geven als iedereen in het groepje een fiche of een voorwerp heeft neergelegd. De fiches of voorwerpen worden weer teruggenomen en opnieuw ingezet.

De leerlingen kunnen ook hun antwoorden opschrijven. De leerlingen in de groep schrijven elk met een eigen kleur om de beurt oplossingen op één vel. Op deze manier wordt zichtbaar wat iedere leerling aan de groepsopdracht heeft bijgedragen. Afhankelijk van de opdracht kan de leerkracht de leerlingen vragen om in een bepaalde tijdsduur zoveel mogelijk antwoorden op te schrijven.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- ervoor zorgen dat iedereen aan de beurt komt
- naar elkaar luisteren

5. Vierkanten

Groepen	1 – 2
Positieve wed. afhankelijkheid	00
Individuele verantwoordelijkheid	0
Directe interactie	00
Sociale vaardigheden	00
Evaluatie	00

Werkwijze

Deze werkvorm is geschikt voor het ontdekken van regels, relaties, overeenkomsten en verschillen, oorzaak-gevolg relaties, middel-doel relaties. "Vierkanten" kan bij verschillende vak- en vormingsgebieden toegepast worden. Bijvoorbeeld bij rekenen (priemgetallen versus niet-priemgetallen), bij taal (regelmatige werkwoorden versus onregelmatige werkwoorden), bij lezen (overeenkomsten en verschillen tussen de hoofdpersonen van het verhaal), wereldoriëntatie (overeenkomsten en verschillen tussen wespen en bijen). Deze samenwerkingsvorm bestaat uit de volgende stappen:

Stap 1 Afleiden van de regel

In twee vierkanten of vakken schrijft de leerkracht één woord of begrip. Bijvoorbeeld in het ene vierkant schrijft hij het woord "paard" en in het andere vierkant "eend". Vervolgens vraagt hij aan de verschillende groepen in de klas, wat beide woorden met elkaar gemeen hebben. De leerlingen discussiëren hierover in de kleine groep. Waarschijnlijk zullen ze zeggen "het zijn allebei dieren". Hierna schrijft de leerkracht in het eerste vierkant het woord "roos" en in het tweede vierkant het woord "egel". Opnieuw discussiëren de leerlingen in de kleine groep over de vraag wat de woorden in het eerste en het tweede vierkant met elkaar gemeen hebben en wat de verschillen zijn. Hij gaat hiermee door totdat de leerlingen ontdekken dat alle woorden in het eerste vierkant met een medeklinker beginnen en alle woorden in het tweede vierkant met een klinker. Alvorens de leerlingen met elkaar overleggen, kan de leerkracht de leerlingen vragen om eerst op een blaadje hun antwoord te schrijven. Dit verhoogt de individuele verantwoordelijkheid van de leerlingen bij de samenwerking. Vervolgens worden de individuele antwoorden met elkaar gedeeld en het goede antwoord gezocht. In de laagste groepen van de basisschool kan de leerkracht in plaats van vierkanten op het bord te tekenen, gebruik maken van twee dozen waarin verschillende woorden of voorwerpen gestopt worden. Gevraagd wordt wat de inhoud van de ene doos is en wat de inhoud van de andere doos is en waarin beide dozen van elkaar verschillen.

"Vierkanten" in groep 1-2 is meer klassikaal gericht dan in hogere groepen. De leerkracht probeert het overleg tussen de leerlingen meer te sturen. De leerkracht kan twee vierkanten maken met bijvoorbeeld houten en ijzeren voorwerpen. Om het visueel te maken, kan de leerkracht de voorwerpen in twee vierkanten op de grond van lokaal leggen en de leerlingen in een kring daaromheen laten zitten. Af en toe geeft de leerkracht de leerlingen de gelegenheid om in tweetallen na te denken en te overleggen. De leerkracht laat de leerlingen dan wel in de kring zitten. De overlegmomenten tussen de tweetallen zijn van korte duur.

Stap 2 Testen van de regel

De leerlingen testen de ontdekte regel in het groepje. Ze voegen nieuwe woorden toe aan de vierkanten en kijken of de regel nog steeds opgaat. Ze schrijven op een blaadje verschillende woorden op die in de vierkanten thuishoren, gevolgd door de door hen bedachte regel.

Stap 3 Klassenovereenstemming

Klassikaal vraagt de leerkracht aan de groepen of zij enkele nieuwe woorden aan de vierkanten kunnen toevoegen. Wanneer de leerlingen dit kunnen, wordt de regel klassikaal geformuleerd.

Stap 4 Toepassen van de regel

De leerkracht vraagt ter toetsing of de leerlingen een aantal woorden in het juiste vierkant kunnen plaatsen.

Toelichting

Deze coöperatieve werkvorm laat zich goed combineren met andere werkvormen, bijvoorbeeld met "Koppen bij elkaar" of "denken- delen- uitwisselen"(in stap 1, 2 en 4).

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- naar elkaar luisteren
- overleggen met elkaar

6. Fiches

Groepen	3
Positieve wed. afhankelijkheid	000
Individuele verantwoordelijkheid	00
Directe interactie	000
Sociale vaardigheden	00
Evaluatie	0

Materiaal fiches (reactie- en/of praatfiches)

Werkwijze

Deze werkvorm wordt gebruikt om de communicatie tussen de leerlingen gestructureerd te laten verlopen. De fiches garanderen dat alle leerlingen aan de beurt komen. Het werken met fiches is geen werkvorm op zich, maar kan heel goed bij de andere werkvormen worden toegepast, bijvoorbeeld bij "Ideeën spuien", "Koppen bij elkaar" en bij een groepsdiscussie. De fiches kunnen, net als deze werkvormen, worden gebruikt in alle fasen van de les. De werkvorm kan ook bij alle vakgebieden worden gebruikt mits de leerkracht de opdracht zodanig formuleert dat er mogelijkheid ontstaat voor discussie.

Er zijn een hoop varianten op deze werkvorm mogelijk. De meest simpele vorm is de versie van de praat fiches. Elke leerling heeft één praatfiche. De leerkracht geeft bijvoorbeeld de leerlingen de opdracht om met de groep te discussiëren over de vraag "Leg uit waarom jij vindt dat je naar school moet". Wanneer een leerling wat zegt, schuift hij zijn praatfiche naar voren. Daarna zegt een andere leerling wat, die ook een eigen praatfiche naar voren schuift. De leerlingen die gesproken hebben, mogen pas weer wat zeggen wanneer iedereen aan de beurt is geweest en wanneer er dus vier fiches in het midden van de tafel liggen (in het geval van een groep van vier leerlingen). Alle fiches worden daarna weer teruggepakt en bij de volgende ronde opnieuw ingezet.

Een wat moeilijker variant zijn de reactiefiches. Elke leerling in de groep heeft een aantal fiches met daarop de soort reacties geschreven die de leerlingen kunnen geven tijdens een discussie. Voorbeelden van wat er op die fiches staat, zijn "stel een vraag", "kom met een idee", "reageer op een idee", "vat samen", "moedig iemand aan", "vraag om een toelichting", "beantwoord een vraag". Als er binnen een groep een discussie plaatsvindt en een leerling heeft een nieuw idee, dan schuift hij eerst het fiche met de tekst "kom met een idee" naar voren en spreekt dan zijn idee uit. Als een andere leerling dit idee niet begrijpt, schuift hij het fiche "stel een vraag" naar voren en stelt een vraag over het ingebrachte idee. Dit lijkt misschien een ingewikkelde manier van werken, maar deze werkwijze maakt de leerlingen wel bewust van de communicatieve vaardigheden die ze gebruiken. Als de leerlingen fiches in een verschillende kleur gebruiken, kan de leerkracht in de gaten houden hoe de participatie over de groepsleden is verdeeld.

Vanaf groep 3 kan er met praatfiches worden gewerkt en vanaf groep 5/6 kan er gebruik worden gemaakt van de reactiefiches. De leerkracht kan de fiches door de leerlingen laten maken, maar wanneer dat te veel tijd in beslag neemt, is het beter om ze zelf te maken. De fiches kunnen vaker worden gebruikt omdat ze algemene uitspraken bevatten.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- naar elkaar luisteren
- op de beurt wachten

7. Ideeën spuien

Groepen	3
Positieve wed. afhankelijkheid	0
Individuele verantwoordelijkheid	00
Directe interactie	000
Sociale vaardigheden	0
Evaluatie	0

Werkwijze

“Ideeën spuien” is een effectieve manier om creatief te stimuleren. Het is de bedoeling dat de leerlingen allerlei verschillende ideeën spuien. Deze werkvorm is met name geschikt voor opdrachten met verschillende oplossingen. “Ideeën spuien” is daarom goed toe te passen bij begrijpend lezen en bij sprake is van antwoorden die maar voor een uitleg vatbaar zijn: goed of fout.

“Ideeën spuien” kan worden gebruikt aan het begin van de les om na te denken over een thema waar de leerlingen nog niks mee gedaan hebben of het spuien van ideeën kan worden gebruikt voorafgaand aan de instructie om na te gaan of de leerlingen nog weten wat er in de voorgaande les is behandeld (activeren van de voorkennis). Daarnaast kan “Ideeën spuien” worden toegepast tijdens het verwerken van de leerstof. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld brainstormen over de vraag wat ze mee zouden willen nemen naar een onbewoond eiland, of bijvoorbeeld argumenten bedenken voor of tegen kernenergie. Door met de hele groep te brainstormen, komt een groot aantal ideeën op tafel. Van ieder groepslid wordt een inbreng verwacht. “Ideeën spuien” kent vier kenmerken:

1. Snelheid het is de bedoeling dat de leerlingen in een redelijk tempo ideeën spuien.
2. Ondersteuning de inbreng van elke leerling is belangrijk en er wordt tussen de ideeën geen onderscheid gemaakt in de zin van goed of slecht.
3. Nieuwigheid om de motivatie en het enthousiasme te bewaren, kunnen de leerlingen ook te gekke ideeën inbrengen.
4. Opbouwend leerlingen bouwen op de ideeën van anderen verder, zodat niet alle ideeën los staan van elkaar. Al associërend met elkaar ontstaan steeds nieuwe ideeën.

“Ideeën spuien” wordt uitgevoerd volgens drie stappen:

Stap 1 Het verdelen van de rollen in de groep

De les begint met een inleiding op een onderwerp of thema dat de leerkracht wil behandelen, bijvoorbeeld het thema “gezond eten”. De leerkracht zorgt ervoor dat alle leerlingen weten waar de les over gaat. Daarna gaan de leerlingen in groepjes van vier zitten en krijgen een nummer 1 tot en met 4. Als de leerlingen meer geoefend hebben met deze werkvorm, worden er rollen verdeeld zodat alle leerlingen aan bod komen. Na het toewijzen van de nummers aan de leerlingen zegt de leerkracht dat alle nummers 1 de rol van snelheidsmeter hebben. Deze leerlingen zorgen ervoor dat het spuien van ideeën in een goed tempo verloopt. De nummers 2 krijgen de rol van clown en zij moedigen groepsgenoten aan om af en toe gekke ideeën in te brengen. De nummers 3 krijgen de rol van ondersteuner en zorgen ervoor dat alle groepsleden aan de beurt komen. De nummers 4 hebben de rol van opbouwer en moedigen de groep aan om ideeën te bedenken die voortbouwen op wat er al gezegd is. Wanneer een groepje vijf leerlingen telt, kan de vijfde leerlingen rapporteur zijn, die opschrijft wat iedereen zegt.

Als de leerlingen nog niet geoefend hebben in deze werkvorm kan de rolverdeling het beste achterwege gelaten worden. Ook het toepassen van “Ideeën spuien” in groep 3 kan beter zonder rollen gebeuren. De leerlingen moeten bij de rolverdelingen aan twee dingen tegelijk denken en dat is voor de leerlingen uit groep 3 te moeilijk.

Stap 2 *Ideeën spuien*

De leerlingen krijgen een opdracht en gaan aan het werk. Een voorbeeld kan zijn "bedenk zoveel mogelijk dingen of activiteiten die wat te maken hebben met gezond eten". De leerkracht geeft tevens aan hoe lang de leerlingen hiervoor de tijd hebben.

Stap 3 *Klassikale nabespreking*

De resultaten van het ideeën spuien worden klassikaal nabesproken. De leerkracht vraagt aan alle groepen een aantal bevindingen met de rest van de klas te delen. Hij vraagt de leerlingen waarom ze juist die associaties met "gezond eten" hebben bedacht.

Toelichting

Door het toewijzen van rollen aan de leerlingen wordt de kans op een evenredige inbreng van de leerlingen vergroot. Een nadeel van "Ideeën spuien" kan zijn dat de inbreng van de leerlingen niet even groot is. Als de leerkracht iedere leerling een kans wil geven, kan hij ook gebruik maken van de werkvorm "Rotonde". Niemand mag bij het spuien van ideeën voor zijn beurt gaan en iedereen doet mee. Als iemand aan de beurt is en geen ideeën heeft, dan helpen zijn groepsleden deze leerling. Het is belangrijk om bij de klassikale nabespreking stil te staan bij de rollen, die toegewezen zijn. Er wordt bijvoorbeeld nagegaan wat de snelheidsmeter heeft gezegd en wat de clown heeft ingebracht.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- hulp geven
- hulp vragen
- naar elkaar luisteren

8. Legpuzzel

Groepen	5
Positieve wed. afhankelijkheid	000
Individuele verantwoordelijkheid	000
Directe interactie	000
Sociale vaardigheden	000
Evaluatie	00

Werkwijze

“Legpuzzel” kan bij verschillende vak- of vormingsgebieden toegepast worden. Zaakvakken verdienen de voorkeur omdat deze onderwerpen eerder opgedeeld kunnen worden in deelonderwerpen die afzonderlijk bestudeerd kunnen worden. Ook bij rekenen kan deze werkvorm worden toegepast. Elke leerling maakt bijvoorbeeld een paar opgaven en rapporteert na afloop de resultaten en de gebruikte oplossingsstrategieën aan de medeleerlingen in de groep. Deze samenwerkingsvorm is vooral geschikt voor de bovenbouw. De stappen van “Legpuzzel” zijn als volgt:

Stap 1 Verdelen van het materiaal

De leerstof wordt, net als bij een puzzel, verdeeld in gelijkwaardige delen. Het aantal delen is afhankelijk van het aantal leden van de groep. Bij groepen van vier kan de leerkracht een tekst in vier delen knippen of een onderwerp uiteenleggen in vier deelonderwerpen. Bij een onderwerp als “roofdieren” kan de leerkracht de leerlingen de eigenschappen van vier roofdieren laten bestuderen. Hiertoe heeft hij een stapel boeken uit de bibliotheek gehaald en klaargelegd.

Stap 2 Indelen van de leerlingen in stamgroepen

De leerlingen worden verdeeld in heterogene groepen. Deze groepen worden aangeduid met stamgroepen. De leerkracht geeft elk groepje een kaart waarop de namen van de vier roofdieren vermeld staan. Elke leerling uit de groep kiest één roofdier uit. In een groep van vier betekent dit dat alle vier de roofdieren in de groep bestudeerd worden, elk dier door één leerling. De leerkracht geeft vooraf duidelijk aan wat de uitkomst van het groepswerk moet zijn en hoe getoetst zal worden wat de groep en de groepsleden afzonderlijk hebben geleerd (groepswerkstuk met een groepspresentatie, individuele toets).

Stap 3 Groepsvorming

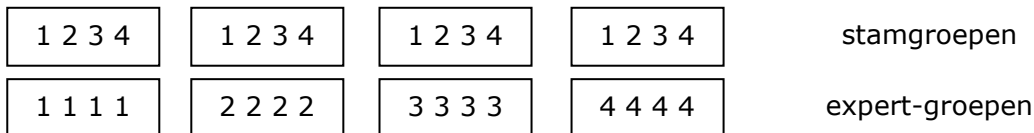
Als de leerlingen elkaar nog niet goed kennen, is het goed om de leerlingen eerst vertrouwd met elkaar te laten worden. De leerlingen zijn immers afhankelijk van elkaar voor het bereiken van het eindresultaat. De leerkracht kan bijvoorbeeld de stamgroep de opdracht geven om een groepsnaam of groepslogo te bedenken.

Stap 4 Vormen van expert-groepen

Ieder groepslid geeft aan welk roofdier hij wil bestuderen. Hierover dienen de leerlingen overeenstemming te bereiken. Elk groepslid neemt een ander roofdier voor zijn rekening. De leerlingen met hetzelfde roofdier (bijvoorbeeld “de leeuw”) uit de verschillende stamgroepen vormen een nieuwe groep. Dit heet een expert-groep. In deze expert-groep zitten alle leerlingen die hetzelfde roofdier bestuderen. Bij een grote klas, kunnen er meerdere expert-groepen zijn. Elke expert-groep kiest de literatuur die over het betreffende roofdier gaat en bestudeert deze. De expert-groep maakt aantekeningen, bediscussieert deze met de andere leden van de expert-groep en maakt een samenvatting van de kenmerken en eigenschappen van het gekozen roofdier. Ook denken de leden van de expert-groep na over de vraag hoe ze hun groepsgenoten in de stamgroep het beste kunnen informeren over de verzamelde kennis over het roofdier. Hiertoe dienen ze het volgende na te gaan: wat is essentiële informatie, wat niet en hoe kan ik dit het beste overbrengen naar de groepsleden van de stamgroep? De duur van deze stap is ongeveer 30 procent van de totale lestijd. Bij een onderwerp als “roofdieren” is de omvang van de leerstof te omvangrijk om te behandelen in één les. Bij dit onderwerp kunnen de leerlingen bijvoorbeeld een week lang elke dag een half uur in expert-groepen werken en de eigenschappen van een roofdier bestuderen.

Stap 5 *Terugkeer naar de stamgroep*

Na het verzamelen van informatie in de expert-groep en de voorbereiding op de wijze waarop de verzamelde informatie het beste overgedragen kan worden, hergroeperen de leerlingen zich weer in de stamgroep. Ze vertellen om de beurt wat ze geleerd hebben in de expert-groep. Hierbij kan bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt van de werkvorm "Rotonde". De leerlingen onderwijzen elkaar gedurende 60 procent van de totale lestijd. De uitkomst van het overleg in de stamgroep heeft tot gevolg dat de gehele groep de eigenschappen kent van vier roofdieren. Hieronder wordt schematisch weergegeven hoe de samenstelling van de stam- en expertgroepen in zijn werk gaat.

Stap 6 *Evaluatie*

Het uiteindelijke groepsresultaat wordt geëvalueerd. Dit kan gebeuren door een groepspresentatie of een individuele toets.

Toelichting

"Legpuzzel" vraagt meer voorbereidingstijd dan de overige beschreven werkvormen. De leerkracht moet namelijk de leerstof voorafgaand aan de les in evenredige delen opsplitsen, gelijk naar moeilijkheidsgraad en naar hoeveelheid. Het gedeelte dat de leerlingen in de expert-groepen bestuderen moet ook los van het geheel begrijpelijk zijn.

Dit is een zeer effectieve werkvorm. De leerlingen werken zelfstandig en voelen zich verantwoordelijk voor het onderwijzen van het gedeelte van de leerstof dat ze bestudeerd hebben. "Legpuzzel" heeft tevens een positieve invloed op de integratie van allochtone en autochtone leerlingen en op de integratie van goed en minder goed lerende leerlingen. Alle leerlingen beschikken over informatie die voor de gehele groep van belang is. Alle leerlingen worden voor vol aangezien door de rest van de stamgroep. De stamgroepen moeten daarom heterogeen samengesteld worden.

"Legpuzzel" is echter geen gemakkelijke werkvorm om uit te voeren. De leerlingen moeten individueel bepaalde leerstof verwerken en deze ook kunnen overbrengen aan de groepsleden. Tevens moeten de groepsleden de informatie goed opnemen omdat zij na afloop een toets moeten maken of de resultaten moeten presenteren. Het verdient de voorkeur om deze werkvorm pas in een wat later stadium van coöperatief leren toe te passen als de leerlingen gewend zijn aan samenwerkend leren.

Het geven van een groeperkenning of een groepsbeloning is een mogelijkheid. De groep kan bijvoorbeeld een score krijgen, gebaseerd op de scores die de leden van de groep een vorige keer behaald hebben. Beoordeeld wordt in hoeverre de leerlingen hun vorige prestatie hebben overtroffen. Dit gebeurt met vorderingsscores, die bij de werkvorm "Groepswerk" uitgebreid zijn besproken.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- hulp geven
- hulp vragen
- naar elkaar luisteren
- overleggen
- overeenstemming bereiken

9. Groepswerk

Groepen	5-6
Positieve wed. afhankelijkheid	00
Individuele verantwoordelijkheid	000
Directe interactie	00
Sociale vaardigheden	000
Evaluatie	00

Werkwijze

Deze werkvorm kan worden toegepast bij het verwerken van leerstof of het oefenen van vaardigheden. Bij "Groepswerk" werken de leerlingen voor langere tijd in eenzelfde groepje samen, meestal voor ongeveer zes weken. "Groepswerk" kan in principe bij alle vakgebieden worden toegepast. De werkvorm wordt vooral toegepast in de verwerkingsfase, na de uitleg van de nieuwe informatie. De stappen van "Groepswerk" zijn:

Stap 1 Indeling in heterogene groepen

De leerlingen worden in groepen ingedeeld. Omdat deze samenstelling van de groepen voor zes weken aanhoudt, is het in dit geval het beste wanneer de leerkracht de groepen samenstelt. De groepssamenstelling is heteroog naar leerprestatie, geslacht en etniciteit.

Stap 2 Groepsvorming

De leerlingen maken eerst enkele oefeningen om vertrouwd te raken met elkaar. Het is belangrijk dat de leerlingen elkaar vertrouwen en dat ze zich op hun gemak voelen. De leerlingen zijn immers afhankelijk van elkaar voor het bereiken van het eindresultaat. De leerkracht kan de groepen bijvoorbeeld de opdracht geven om samen een groepsnaam te bedenken, die voor de volgende zes weken geldig blijft.

Stap 3 Klassikale uitleg

In deze stap volgt de klassikale instructie. De leerlingen krijgen nieuwe leerstof aangeboden. De leerkracht introduceert bijvoorbeeld in het kader van wereldoriëntatie het thema "de tweede wereldoorlog" en vertelt daar in het kort iets over. De rest van de informatie komt in stap 4 aan de orde. Belangrijk punt bij de klassikale instructie is dat de leerlingen goed weten wat er van hen verwacht wordt en wat ze bij een individueel af te leggen toets moeten beheersen.

Stap 4 Werken in groepen

Na de klassikale uitleg gaan de leerlingen met hun groepjes aan de slag. Aan de hand van teksten, informatie, werkbladen en antwoordformulieren over de tweede wereldoorlog nemen de leerlingen samen de leerstof door. Per groep worden maximaal twee werkbladen en antwoordformulieren gegeven zodat de leerlingen gedwongen worden om samen te werken. De leerkracht loopt ondertussen rond en grijpt in wanneer dat nodig is. Hij zegt regelmatig tegen de leerlingen dat ze hun best moeten doen voor het team.

Stap 5 Individuele toets

De leerlingen krijgen individueel een toets te maken over de leerstof die bestudeerd is. De leerlingen mogen bij deze toets niet samenwerken.

Stap 6 Berekenen van de vorderingsscores

De toetsen van de leerlingen worden nagekeken en op basis daarvan worden vorderingsscores berekend. Vorderingsscores worden berekend op basis van de gemiddelde cijfers van iedere leerling. Vorderingsscores zijn de uitkomst van een aftreksom: cijfer van nieuwe toets of opdracht - gemiddelde cijfer = vorderingsscore.

Door deze vorderingsscores kunnen zwakke en sterke leerlingen een even grote bijdrage leveren aan de uiteindelijke groepsbeoordeling. Als een leerling heel erg zijn best doet, zal hij boven zijn gemiddelde scoren. Hij krijgt hierdoor een hogere vorderingsscore. Voor de zwakkere leerlingen is het werken met een vorderingsscore een uitkomst.

Een zwakke leerling, die met de groepsopdracht heel erg zijn best doet kan een veel hogere vorderingsscore hebben dan een sterke leerling die in de groep zijn best niet gedaan heeft.

Hieronder staat in de tabel een voorbeeld hoe vorderingsscores berekend kunnen worden:

Groep 1 Naam	Gem. cijfer	Punt toets	Verschil	Vorderings score
Piet	8	8,5	+0,5	2
Laura	6	8	+2,0	3
Klaartje	7	7,5	+0,5	2
Jeroen	7,5	6	-1,5	1
Gerard	7	5	-2,0	-5

In de eerste kolom staan de namen van de leerlingen die in een groepje zitten, in de tweede kolom staat het gemiddelde cijfer van alle leerlingen. Piet heeft een 8 als gemiddelde, Laura is minder sterk en heeft een 6 als gemiddelde. In de derde kolom staan de punten van de toets die zojuist afgenomen is. In de vierde kolom staan de verschillen tussen het gemiddelde en de nieuwe score. Met deze verschillen wordt de vijfde kolom ingevuld. In onderstaande tabel staat een criteriasysteem uitgeschreven. Als een leerling bijvoorbeeld een toets maakt zonder fouten krijgt deze leerling een vorderingsscore van 3 punten. Als een leerling een verschillenscore heeft die ligt tussen de +1 en verder, dan krijgt deze leerling ook een vorderingsscore van 3 punten.

Score op toets	Vorderingsscore
Goede score, zonder fouten	3
Meer dan 1 punt boven basisscore	3
Verschilscore van 0 of 1	2
Verschilscore van -1 tot -2	1
Verschilscore van -2 en lager	-5

Met het gebruik van vorderingsscores kunnen dus individuele en groepsbeoordelingen berekend worden. Voor de groepsberekening worden de vorderingsscores opgeteld. In een groep van vier leerlingen kunnen maximaal 12 (4 x 3 punten) behaald worden. Als een groep bijvoorbeeld een vorderingsscore van 8 in totaal heeft, dan heeft niet iedereen goed gepresteerd tijdens de opdracht.

Er wordt dus niet getoetst hoe hoog een leerling scoort. In dat geval zouden de betere leerlingen altijd het hoogste scores. Vastgesteld wordt of de prestaties zijn verbeterd ten opzichte van de basisscore.

Stap 7 Erkenning van de groepen

De laatste stap bestaat uit het bekendmaken van de groep die de hoogste score heeft behaald en die dus het beste heeft gewerkt. De uitslag kan op het bord worden geschreven of bijvoorbeeld in de schoolkrant worden afgedrukt. Daarbij kan de leerkracht in plaats van één, de drie beste groepen noemen en ordenen als de goede groep, de geweldige groep en de super groep.

Toelichting

Deze werkvorm kost tijd. Het groepswork kan een hele les in beslag nemen. De leerkracht kan er ook voor kiezen om de zes stappen over twee lessen te verdelen en alles wat uitgebreider te doen. In les 1 kunnen bijvoorbeeld de stappen 1, 2 en 3 worden uitgevoerd en in les 2 de stappen 4, 5 en 6.

Het verdient aanbeveling om wekelijks een individuele toets af te nemen. Op deze wijze blijft de leerkracht op de hoogte van de vorderingen van de leerlingen.

Bovenstaande stappen worden een keer of zes herhaald voordat de groepen van samenstelling veranderen. Als de leerkracht elke keer na een toets de samenstelling van de groepen zou veranderen, hebben de leerlingen geen tijd om aan elkaar te wennen.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- hulp geven
- hulp vragen
- verantwoordelijk voelen voor elkaar

10. Partners

Groepen	6
Positieve wed. afhankelijkheid	00
Individuele verantwoordelijkheid	000
Directe interactie	000
Sociale vaardigheden	000
Evaluatie	00

Werkwijze

Deze samenwerkingsvorm kan worden gebruikt voor bijna elk vak- en vormingsgebied, maar de werkvorm is vooral geschikt voor wereldoriëntatie. Kenmerkend voor deze samenwerkingsvorm is dat een groepje van vier leerlingen zich opsplijt in twee tweetallen end at die tweetallen elk aan een ander onderdeel van de lesstof werken. De uitvoering van alle stappen van deze werkvorm neemt een totale les in beslag. De leerkracht geeft eerst een korte inleiding op het onderwerp van de les. "Partners" kan vanaf de bovenbouw worden toegepast. "Partners" wordt uitgevoerd volgens de volgende acht stappen:

Stap 1 Het vormen van partners binnen de groepjes

De leerlingen zitten in groepjes van vier leerlingen. De leerkracht bepaalt welke leerlingen partners worden van elkaar. Het beste is wanneer een goede en een minder goede leerling elkaars partners zijn.

Stap 2 Het verdelen van de onderwerpen

De leerkracht geeft elk groepje twee onderwerpen, bijvoorbeeld een tekst over Sinterklaas in Nederland en een tekst over de Kerstman in Engeland. De groepjes van vier bepalen zelf welk tweetal de tekst over Sinterklaas gaat bestuderen en welk tweetal de tekst over de Kerstman gaat bestuderen. Alle leerlingen die het onderwerp Kerstman hebben gaan aan de rechterkant van het lokaal zitten.

Stap 3 Het uitdelen van het materiaal

Het lesmateriaal wordt uitgedeeld. Het materiaal bestaat meestal uit een tekst en een werkblad met enkele vragen over de tekst. Elk tweetal krijgt één tekst en één werkblad.

Stap 4 Het bestuderen van het materiaal

De tweetallen lezen de tekst en maken de vragen over de tekst van het werkblad. Bij eventuele meningsverschillen of problemen kunnen ze andere tweetallen om hulp vragen.

Stap 5 Voorbereiden op de presentatie in de groep

De tweetallen bepalen welke onderdelen van hun tekst ze in stap 7 aan de rest van de groep zullen vertellen. Daarnaast bepalen de leerlingen hoe ze het zullen presenteren aan de groep en wie wat gaat zeggen.

Stap 6 Terugkeer en presentatie in de groep

De tweetallen gaan weer in hun eigen groep van vier leerlingen zitten. De tweetallen presenteren de tekst aan de andere groepsgenoten. Elk tweetal speelt dus een keer de rol van onderwijzer en een keer de rol van leerling. Wanneer de teksten over Sinterklaas en de Kerstman zijn gepresenteerd, wordt nog gecontroleerd of de presentaties zijn begrepen. De tweetallen die over Sinterklaas een presentatie hielden, stellen vragen aan het andere tweetal over hun presentatie om te controleren of alles duidelijk is overgekomen. Dit gebeurt ook andersom. De controle is belangrijk omdat in stap 7 een toets wordt afgenomen.

Stap 7 Individuele toetsing

In deze stap wordt een toets afgenomen of de leerkracht maakt gebruik van de coöperatieve werkvorm "Koppen bij elkaar" om te controleren of elke leerling in de klas beide teksten begrepen heeft.

Stap 8 Groepsevaluatie

De groep evalueert hoe ze hebben samengewerkt, of de uitleg goed is geweest en of er goed naar elkaar is geluisterd. Daarnaast moeten de groepsleden bedenken welke sociale vaardigheden ze hebben gebruikt en hoe het de volgende keer beter zou kunnen.

Toelichting

Wanneer er een individuele test wordt afgenomen, kunnen groepsscores berekend worden. De leerkracht kan het beste vorderingsscores berekenen, zodat elke leerling de kans heeft om bij te dragen aan de groepsscore. De vorderingsscores staan uitgelegd bij de werkvorm "Groepswerk". Op basis van deze scores kan de beste groep beloond worden.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- Overleggen
- elkaar uitleg geven
- naar elkaar luisteren

11. Binnencirkel - buitencirkel

Groepen	1 t/m 8
Positieve wed. afhankelijkheid	000
Individuele verantwoordelijkheid	00
Directe interactie	000
Sociale vaardigheden	000
Evaluatie	0

Werkwijze

Deze werkvorm is geschikt voor de groepen 1 t/m 8 en kan worden toegepast tijdens begeleide inoefening en zelfstandige verwerking. De werkvorm is geschikt voor open vragen, inoefenen, repeteren, informatie uitwisselen tijdens taal, rekenen en zaakvakken. "Binnencirkel – buitencirkel" wordt uitgevoerd volgens de volgende stappen:

Stap 1 De leerlingen vormen twee cirkels

De leerkracht vormt tweetallen. Binnen een tweetal is een leerling nummer 1 en de ander nummer 2. De nummers 1 vormen een cirkel. Als de cirkel staat, zoeken de nummers 2 hun partners op en gaan erachter staan. De nummers 1 draaien zich om en kijken naar hun partner.

Stap 2 Uitwisselen van informatie

De leerkracht stelt een vraag. Open vragen zijn geschikt voor deze opdracht. De leerlingen in de buitencirkel geven het antwoord, de leerlingen van de binnencirkel luisteren. Een efficiënte werkwijze is wanneer niet de leerkracht een vraag stelt, maar leerlingen elkaar een vraag stellen, bijvoorbeeld over een onderwerp dat pas in de groep besproken is. Iedere leerling moet dan zelf een vraag bedenken.

Stap 3 Wisselen van rol

Nu mogen de leerlingen van de binnencirkel hun antwoord geven. De leerlingen blijven nog gewoon op hun plaats staan.

Stap 4 De leerlingen roteren

Nu gaan de leerlingen naar een nieuwe partner. De leerkracht geeft hiervoor de volgende aanwijzingen:

Geef elkaar de rechterhand en draai daarna met de rechterschouder naar elkaar toe. De kinderen in de buitencirkel schuiven zo meteen 5 plaatsen op. Degene waar je nu tegenover staat telt niet mee. Geef iedere leerling die je tegen komt "high five" (handen tegen elkaar op schouderhoogte). Bij iedere handklap tellen we met elkaar hardop.

De leerkracht kan variëren in het aantal plaatsen dat de leerlingen doorschuiven. Begin met het laten draaien van één cirkel tegelijk. Als het goed gaat kunnen beide cirkels tegen elkaar in draaien.

Stap 5 Uitwisselen van informatie

Als de nieuwe tweetallen gevormd zijn, stelt de leerkracht (of de leerlingen) een nieuwe vraag en worden stap 2 en 3 herhaald. De leerkracht kan een aantal keren de stappen herhalen.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- uitwisselen van informatie
- naar elkaar luisteren

12. Placemat

Groepen	5 t/m 8
Positieve wed. afhankelijkheid	000
Individuele verantwoordelijkheid	000
Directe interactie	000
Sociale vaardigheden	000
Evaluatie	00

Werkwijze

Deze werkvorm is geschikt voor de groepen 5 t/m 8 en kan worden toegepast tijdens zelfstandige verwerking. De werkvorm is geschikt voor open vragen, kennis- en inzichtsvragen bij de vakgebieden taal, rekenen en zaakvakken. "Placemat" wordt uitgevoerd volgens de volgende stappen:

Stap 1 Uitdelen van het materiaal

Iedere groep van vier leerlingen krijgt een vel papier. In het midden van het vel tekent een leerling een rechthoek, dit is de gemeenschappelijke rechthoek. Vervolgens trekt een leerling vanuit de hoeken van de rechthoek lijnen naar de hoeken van het vel papier. De leerkracht kan er ook voor kiezen om vooraf zelf deze indeling te maken.

Stap 2 Ieder schrijft zijn bevindingen op

De leerkracht geeft een opdracht. Hij vraagt bijvoorbeeld of de groepen de drie grootste voordelen van het werken met een computer willen opschrijven of de redenen van het ontstaan van de watersnoodramp in Nederland. De groepsleden schrijven gedurende enkele minuten individueel hun ideeën / antwoorden op in een hoek van het vel.

Stap 3 Discussie

Na de individuele bedenktijd proberen de groepsleden tot een gezamenlijk antwoord te komen. De leerlingen argumenteren hun keuze maar staan open voor de inbreng van de andere groepsleden. Het overleg moet resulteren in een gemeenschappelijk antwoord.

Stap 4 Invullen van de gemeenschappelijke rechthoek

Wanneer de leerlingen overeenstemming hebben bereikt, schrijven ze het antwoord op in de gemeenschappelijke rechthoek.

Stap 5 Klassikale uitwisseling

De leerkracht vraagt kort enkele groepjes om een reactie. Wat staat er bij hun in de rechthoek en hoe ging de samenwerking? Willekeurig wijst hij een woordvoerder aan.

Toelichting

Enkele voorbeelden:

Bij taal: geef een beschrijving van het woord, noem vier belangrijke kenmerken van de hoofdpersoon van het verhaal....., voorspel hoe het verhaal kan aflopen, maak zo lang mogelijke woorden met de letter en

Bij rekenen: schrijf priemgetallen op, welke vermenigvuldigingen hebben als antwoord 60, schrijf drie voorwerpen in de klas op die de vorm hebben van een driehoek.

Sociale vaardigheden

Deze coöperatieve werkvorm doet een beroep op de volgende sociale vaardigheden:

- met elkaar overleggen
- naar elkaar luisteren
- bereiken van overeenstemming

Bijlage 2 Communicatieve sociale vaardigheden

Groep	Invoering van nieuwe werkvormen van samen leren in tafelgroepen	Er is specifieke aandacht voor de volgende samenwerkingsvaardigheden
1	Vrij spelen in hoeken Tijdens taal- rekenactiviteiten	De voorkeursrol Hulp accepteren Samenwerken
2	Spelen in hoeken met een opdracht Tijdens taal- rekenactiviteiten Gezelschapspelletjes	De voorkeursrol en andere sterke rollen Hulp geven en accepteren Samenwerken en overleggen Beurt afwachten
3	Werken in groepen met een opdracht bijvoorbeeld woordveld Het vraagstuk: Rekenen - oplossingen bedenken Maatjeslezen	De voorkeursrol en andere sterke rollen Taak aanvaarden en 'nee' durven zeggen Elkaar corrigeren Beurt afwachten en opeisen Snel beginnen en doorlezen
4	Wedstrijdvormen Tentoonstelling	Beurt opeisen Elkaar corrigeren en bemoedigen De voorkeursrol en andere sterke rollen Afspraak maken en nakomen
5	De voorstelling Het vraagstuk	De voorkeursrol en andere sterke rollen 'Nee' durven zeggen Anderen positief corrigeren Anderen bemoedigen
6	Het onderzoeksteam	De voorkeursrol en andere sterke rollen Afspraken maken en nakomen Taak aanvaarden Leiding geven / aanvaarden
7	De legpuzzel	De voorkeursrol en andere sterke rollen Snel beginnen en goed doorwerken
8	Het debat	De voorkeursrol en andere sterke rollen Elkaar corrigeren en bemoedigen Beurt afwachten en opeisen

Bijlage 3 Een overzicht van samenwerkingsvaardigheden

Basisvaardigheden	Voortgezette methoden	Vaardigheden voor gevorderde groepen
Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
<p><i>Prettige omgang met elkaar:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Elkaars naam gebruiken ○ Elkaar aankijken tijdens het praten ○ Vriendelijk op elkaar reageren ○ Elkaar de gelegenheid geven mee te doen <p><i>Eigen initiatief:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Een inbreng durven hebben ○ Zo duidelijk praten dat anderen je kunnen verstaan ○ Meewerken aan een groepsopdracht <p><i>Gericht –zijn op anderen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Luisteren naar elkaar ○ Elkaar uit laten praten ○ De inbreng van een ander accepteren <p><i>Je houden aan afspraken:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Bij je groepje blijven ○ Rustig praten en werken ○ Materiaal met elkaar delen ○ Om de beurt praten ○ Aan de taak doorwerken tot deze af is 	<p><i>Communicatie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Vragen stellen aan elkaar ○ Reageren op wat de ander zegt ○ Af en toe herhalen wat de ander zegt ○ Elkaar vragen hardop te denken <p><i>Betrokkenheid bij de groep:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Elkaar aanmoedigen mee te doen ○ Elkaar een complimentje geven ○ Ondersteunende opmerkingen maken ○ Met alle groepsleden samenwerken <p><i>Helpen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Elkaar aanbieden iets uit te leggen ○ Hulp vragen aan een ander ○ Elkaar helpen zonder voor te zeggen <p><i>Doelgericht werken:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Het werk plannen ○ Richting geven aan de uitvoering van de taak ○ Af en toe de voortgang samenvatten ○ Elkaar herinneren aan de opdracht 	<p><i>Interpersoonlijk:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Je in het standpunt van de ander verplaatsen ○ Verschil van mening accepteren ○ Ook op langere termijn een goede relatie behouden <p><i>Omgaan met lastige situaties</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Overeenstemming met elkaar bereiken ○ Kritiek formuleren op ideeën, niet op personen ○ Met elkaar problemen oplossen ○ Op een vriendelijke manier zeggen dat je het ergens niet mee eens bent <p><i>Optimale opbrengst:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Verschillende ideeën integreren ○ Ideeën verder uitbouwen ○ De groep stimuleren, motiveren